

Dicsőszentmárton várossá fejlődése

<https://erdelyikronika.net/2018/10/dicsoszentmarton-varossa-fejlodesse>

Írta Olosz Levente

A honfoglaló magyarok megérkezésükkor a Kis-Küküllő völgyében komolyabb ellenállással nem találkoztak. A csekélyszámú bolgár, török és besenyő kolóniák közé minden különösebb nehézség nélkül betelepedhettek. A „Küküllő” avar eredetű folyónevet bolgár-török népektől vették át. A 10-11 században a Küküllő folyó mentén létrejött települések egyike Dicsőszentmárton volt. A települést a szombathelyi származású franciaországi Szent Márton püspök tiszteletére szentelt templomáról nevezték el. A tatárok Dicsőszentmártont minden bizonnyal elpusztították, templomát pedig felégették. A megyéből a Küküllővárba menekült nagyszámú lakosságot (egyesek szerint 30 000 főt) a keleti horda lemészárolta. A megrongált templomot az új telepesek újjáépítették, de egyre inkább érlelődött az igény egy nagyobb, erősebb, a kor színvonalán álló templom felállítására.

A reformáció során Dicsőszentmártont először a lutheri (az evangélikus) majd a református (kálvinista) hitvallás érte el. A reformátusok csak rövid ideig maradtak domináns pozícióban, hamarosan a város az unitárius vallás híve lett. Mivel mindeközben a településen a római katolikus egyház felszámolódott, a hozzájuk tartozó 14. században épült, nagyméretű gótikus templom előbb a reformátusok, majd pedig az unitáriusok kezére került. A 16-17. században újabb fordulat következett be a város felekezeti eloszlásában, mivel az erdélyi fejedelemség fellépésének köszönhetően az unitárius egyházat korlátozások alá vonták, így követői a városban a kálvinistákkal szemben újra kisebbségbe kerültek. A Dicsőszentmártonba betelepült románság ortodox vagyis görög keleti vallású volt. Társadalmi helyzetüket tekintve túlnyomórészt zsellérek voltak. A 18. században a helyi románság a görög katolikus hittre tért át.

A népszámlálási adatokból arra következtethetünk, hogy a 16-17. század folyamán Dicsőszentmártonban 100-150 ház állhatott. Bennük 110-160 család élhetett, a lakosság száma feltehetően 500-800 között mozgott. Az első nagy változás 1819-ben következett be a város életében. Ekkor ismerték el a települést mezővárosként, ezzel együtt pedig vásárszabadalmat is kapott. A továbbiakban ez alapozta meg a helyi ipar, iparosság kiépülését. A későbbiekben a város igazi föllendülése annak volt köszönhető, hogy 1876-ban Küküllő vármegyét két részre osztották, így Kis-Küküllő völgye önálló vármegyévé szerveződött, a megyeszékhely pedig

Dicsőszentmárton lett. A település azonban ekkor még nem volt rendezett tanácsú város, csupán 1912-ben emelkedett erre a rangra. Így Dicsőszentmárton – Magyarország területén egyedüli településként – több évtizeden keresztül nagyközségként töltötte be a megyeszékhelyi státuszt. A megyeszékhely státusz elnyerését fekvésének és jó közlekedési viszonyainak köszönhette. A státusz ellenére a megyeszékhely sokáig nem különbözött egy átlagos falutól.

A városban lassú léptékkal indult meg a polgárosodás és annak eredményeként, a városiasodás. A századfordulón még mindig mezőváros kinézetű megyeszékhelyen azonban már felépült vagy épülőfélben volt több impozáns közigazgatási épület és a polgári élet olyan intézményei, mint kaszinó, polgári iskola és megyei kórház. 1890-ben elkészült az új, monumentális megyeháza. Az Alpár Ignác tervezte megyeházával azonos időben épült fel a kórház és a polgári iskola. A városban az állami elemi iskola 1872-ben indult el ekkor még egy kis, pár tucat tanulót befogadni képes épületben. A polgári leány- 1893-ban, míg a polgári fiúiskola később, 1900-ban indult el, ekkor már egy újonnan épült, tágas épületben, amely az iskola vezetése szerint „a vármegyei székhely egyik legszebb épülete volt.” 1896-ban készült el a Pákey Lajos tervezte késő barokk stílusú, nagyméretű római katolikus templom.

1910-es években hatalmas földgázmezőt fedeztek fel Dicsőszentmárton mellett, ami nagyban segítette a város iparának kiépülését. A Kisküküllő megyei Földgáz RT nemcsak a várost látta el a világításhoz szükséges alapanyaggal, de az alacsony áron értékesített földgáz a városba vonzott egy nitrogéngyárat is. A Nitrogénművek 1916-ban nyitotta meg a kapuit, és sokáig a város egyetlen nagyobb ipartelepeként működött. Dicsőszentmárton ipari infrastruktúrája igen szegényes volt, így a csendes és békés környezet lehetőséget nyújtott mentális betegek ápolására. Így a 20. század elején a városban egy elmegyógyintézetet alapítottak. Zsakó István a következőképpen nyilatkozott az intézmény elhelyezéséről: „Nagyon szerencsés választás volt első körben kipróbálni Dicsőszentmártont és környékét. Szinte nem létezik gyár, ipar, a lakosság mezőgazdaságból él... A lakosság általánosságban is egy nagyon békés vérmérsékletű, vallásos, erkölcsös, leginkább protestáns, félig székely, tisztelettudó, humánus és nagyon fogékony az ápolási elvek irányában.” Az első 15 beteget 1905-ben szállították át a szebeni intézetből a dicsőszentmártoni kórházba, őket a következő években még több páciens követte. Így a dicsőszentmártoni kórház Magyarország második mentális otthonává lépett elő. 1912-ben a gondozottak száma elérte a 700-at. Az első világháború végére az intézmény 800 beteget látott el.

A népszámlálási adatok szerint a város lakossága 1910-ben 4417 fő volt és ezek főként mezőgazdaságban dolgoztak, de egy jelentős tisztségviselő réteg is jelen volt a településen. Ekkor a városban 687 ház állt, közülük 413 kőből vagy téglából épült; kőből vagy téglából készült alapon vályogfallal épült 51; tisztán vályogból készült 187; fából készült 36. A városban 1913-ban földgáz felhasználásával vezettek be először közvilágítást.

Dicsőszentmárton annak ellenére lett várossá, hogy a gazdaságát egyoldalúan a mezőgazdaság dominálta és jelentős közművek sem létesültek. Így nem túlzás azt állítani, hogy Dicsőszentmárton funkciója révén fejlődött várossá. Ezek a funkciók döntő többségükben vezetési-, közigazgatási jellegűek voltak, vagy ezekkel összefüggésben fejlődtek ki. A város megyeszékhely volt, járási székhely is egyben, útjainak, vasútjainak központi helyen való fekvésének köszönhetően vásárváros.

Összességében elmondható, hogy Dicsőszentmárton elsősorban mezőváros volt, ahol értelemszerűen a mezőgazdaság játszott döntő szerepet. Azonban létezett egy jelentős hivatalnoki réteg – hiszen a település központi funkciót töltött be a vármegye közigazgatásban –, továbbá a vásároknak köszönhetően kialakult egy kis számú kereskedő, ipari csoport is. Ezen társadalmi rétegek jelenléte nagymértékben erősítette Dicsőszentmárton városi jellegét.